

การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ

The use of Application of Good Governance in management in Sub-district Administrative Organization in Khunhan district, Sisaket Province

บันลือศักดิ์ วงศ์พิทักษ์, ศิรพน โปธิอาภา*, ประดิษฐ์ ศิลาบุตร**, เอกพงษ์ วงศ์คำจันทร์**

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพการใช้หลักธรรมาภิบาล ในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอขุนหาญ

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบไปด้วย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) จากคณะบุคคล 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ 9 ท่าน ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน 13 ท่าน และหัวหน้าส่วนราชการ 6 ท่าน

ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอขุนหาญ มีการใช้หลักคุณธรรม หลักการมีส่วนร่วม และหลักความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีการนำมาใช้มาก ซึ่งสอดคล้องกับประเพณี วัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิม ส่วนหลักนิติธรรม หลักความโปร่งใส และหลักความคุ้มค่า มีการนำมาใช้น้อย

2. ปัญหาและอุปสรรคในการใช้หลักธรรมาภิบาล คือ บุคคลมักเรียกร้องสิทธิเกินขอบเขต แนวทางแก้ไขต้องให้ความสำคัญกับคน ต้องเริ่มต้นด้วยการให้การศึกษาตั้งแต่ต้น นักการเมืองทุกระดับรับรู้เข้าใจแต่ทำตามไม่ได้รวมถึงข้าราชการระดับสูง และควรประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของบุคลากรในองค์กร และของประชาชนผู้มารับบริการ พร้อมนำข้อเสนอแนะมาประยุกต์ใช้กับหลักธรรมาภิบาล

3. การใช้หลักธรรมาภิบาลในอนาคตควรดำเนินการศึกษาอย่างจริงจัง และทุกหน่วยงานควรยึดเป็นกรอบแนวทางทำงานจะส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่น ข้าราชการทำงานได้อย่างเต็มที่ อย่างมีความสุข ควรณรงค์ให้ความรู้แก่เด็กเยาวชน ตั้งแต่วัยเรียน ทั้งในและนอกระบบโรงเรียนอย่างจริงจัง จัดหลักสูตรการสอน การใช้หลักธรรมาภิบาลทั้งในและนอกระบบ ตั้งแต่ชั้นอนุบาลเป็นต้นไป และควรมีการทบทวนอย่างต่อเนื่อง

*ที่ปรึกษาหลัก

**ที่ปรึกษาร่วม

ABSTRACT

The objectives of this study were to study the use of Application of Good Governance in management in Sub-district Administrative Organization in Khunhan district, Sisaket province and to study the problem and guideline for the use of Application of Good Governance in management in Sub-district Administrative Organization in Khunhan district.

The target group was used by Purposive Sampling, consisted of three categories, which are; 9 qualified experts, 13 community development volunteers' leaders, and 6 official department heads.

The results were as follows;

1. State the use of Application of Good Governance in management in an area of Khunhan district, the use of morality, participation and responsibility were at a high level which reveal with original tradition and custom. For the rule of law, accountability and cost-effectiveness were at the low level.

2. The problem and obstacle in using Application of Good Governance was to demand right over the limit. The way to solve this problem was to educate since the beginning of childhood. The politicians in every level understood well but not followed the ways including high ranking officials. Moreover, they should exchange idea of personnel in SAO and people receiving services and opposing suggestions to apply with Good Governance.

3. The use of Application of Good Governance in the future should be performed seriously and every office should be made guidelines affecting official's trust fully and happily, should be campaigned to give knowledge for youth since they were at school both formal and non-formal school system seriously. Curriculum was conducted. The use of Application Good Governance both formal and non-formal school system since kindergarten and should be reviewed continuously.

บทนำ

ปัจจุบันแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ได้รับการสนใจอย่างกว้างขวางทั้งใน และต่างประเทศ ทั้งในภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้ เนื่องจากการเกิดปัญหาในการปฏิบัติงานที่เป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากการขาดหลักธรรมาภิบาล จึงมีการคิดค้นนวัตกรรมที่นำมาใช้บริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพ ที่เรียกกันในปัจจุบันที่เข้ามาสู่ประเทศไทยจากคำว่า Good Governance แปลได้หลายชื่อ เช่น ธรรมาภิบาล ธรรมรัฐ สุประชาสนการ ประชาธิปไตย และการปกครองที่ดี การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งมีการนำหลักการหลายอย่างมาผสมผสานกัน เช่น ประชาธิปไตย ประชาสังคม การมีส่วนร่วมของประชาชน สิทธิมนุษยชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นลักษณะและวิถีทางการใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อจัดการงานของบ้านเมืองโดยเฉพาะการจัดการทางทรัพยากรทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศเพื่อให้เกิดการพัฒนา (World Bank, 1989: 2) ธรรมาภิบาลจึงเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมโดยกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และสร้างบรรยากาศให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน พึ่งตนเองได้และมีความยุติธรรม ทางสังคม (JICA องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศญี่ปุ่น) ธรรมาภิบาลเป็นแนวทางการบริหารงานของรัฐ ที่ก่อให้เกิดการเคารพสิทธิมนุษยชน หลักนิติธรรมสร้างเสริมประชาธิปไตย มีความโปร่งใสและเพิ่มประสิทธิภาพ (Kofi Annan: อ้างอิงจาก Weiss 2000) ธรรมาภิบาล เป็นกระบวนการความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างภาครัฐ สังคม เอกชน และประชาชน ซึ่งทำให้

การบริหารราชการแผ่นดินมีประสิทธิภาพ มีคุณธรรมโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความร่วมมือของฝ่ายที่เกี่ยวข้อง (ธีรยุทธ บุญมี, 2541 น.2)

การนำธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงานและการพัฒนาประเทศนั้นสามารถทำได้โดย 1) แนวคิดธรรมาภิบาล และธรรมาภิบาลในภาครัฐ 2) ประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของประชาชน 3) ธรรมาภิบาลในภาคเอกชน 4) การปราบปรามคอร์รัปชัน 5) ธรรมาภิบาลกับการพัฒนาเศรษฐกิจ 6) ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน 7) ธรรมาภิบาลเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม 8) หลักธรรมาภิบาลและหลักพุทธศาสนา 9) ธรรมาภิบาลกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ความชอบธรรม หมายถึง หลักนิติธรรมและความเป็นอิสระของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งได้แก่การทำให้กฎหมายเป็นบรรทัดฐานและทุกคนเคารพกฎหมาย โดยกรอบของกฎหมายที่ใช้ในประเทศต้องมีความยุติธรรมและบังคับใช้กับคนทุกกลุ่มอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันประกอบด้วย

1) ความโปร่งใส เป็นการพิจารณาที่การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับนโยบาย กระบวนการทำงาน กฎเกณฑ์กติกา และความตั้งใจในการบริหารงานของรัฐต่อสาธารณชนมีความเป็นอิสระในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การค้า สังคม และสิ่งแวดล้อมสู่ประชาชนอย่างทั่วถึง หรือการที่ประชาชนสามารถเข้าถึงและรับทราบข้อมูลข่าวสารสาธารณะของทางราชการตามที่กฎหมายบัญญัติ 2) ความรับผิดชอบและตรวจสอบได้ การตัดสินใจใดๆ ของภาครัฐภาคเอกชน และภาคประชาชนต้องกระทำได้โดยมีพันธะความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองกระทำกับสาธารณชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับหน่วยงานนั้น โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นหลัก และมีจิตใจเสียสละ หรือจิตสาธารณะ เห็นคุณค่าสังคมที่ตนเองสังกัดอยู่ 3) ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล กระบวนการและสถาบันของรัฐสามารถจัดสรรและใช้ทรัพยากรต่างๆ ได้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสมเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคมโดยรวม รวมถึงการทำงานที่รวดเร็ว มีคุณภาพและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด 4) การมีส่วนร่วม หมายถึง ประชาชนคนไทยทุกคน ไม่ว่าจะประกอบอาชีพใดๆ ต้องรู้จักสิทธิและการใช้สิทธิประชาชน ต้องตื่นตัวกระตือรือร้นที่จะรับรู้ ตรวจสอบกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ สนับสนุนการมีส่วนร่วมของคนอื่น สร้างภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง มีทัศนคติต่อส่วนรวมที่ถูกต้อง มีคุณธรรม

องค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอขุนหาญ เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ตราขึ้นตามที่กฎหมายกำหนด มีทั้งสิ้น 13 แห่ง ประชากร จำนวน 104,449 คน โดยมีการบริหาร ที่ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้บริหารให้เป็นไปตามระเบียบและนโยบาย ที่ทางท้องถิ่นกำหนดไว้ จึงมีความจำเป็นที่ต้องใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการ เนื่องจากหลักธรรมาภิบาล แม้จะเป็นที่รับทราบกันมาแล้วอย่างกว้างขวางเป็นเวลานานพอสมควรแล้ว แต่การนำไปสู่การปฏิบัติยังมีปัญหา จึงควรศึกษาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงาน ขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอขุนหาญ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้อย่างจริงจังต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอขุนหาญ
2. เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอขุนหาญ

ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ จะมีผลทำให้ผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอขุนหาญ รู้สถานภาพของตนเอง เกี่ยวกับการบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาล และเป็นข้อมูลในการนำหลักธรรมาภิบาลไปสู่การบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลที่มีคุณภาพยิ่งขึ้น

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอขุนหาญ 13 แห่ง ตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ โดยแบ่งรายละเอียดเนื้อหาสำคัญ ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) จากคณะบุคคล 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ 9 ท่าน ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน 13 ท่าน และหัวหน้าส่วนราชการ 6 ท่าน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้แบบสัมภาษณ์และประเด็นการประชุม

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง จำนวน 1 ฉบับ โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเนื้อหาทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องร่วมกับการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 20 ท่าน แล้วนำมาสร้างเครื่องมือ ให้ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 นำเครื่องมือไปตรวจสอบ ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) ความชัดเจนของภาษา การใช้ภาษา โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ผลที่ได้ แบบสัมภาษณ์เชิงคุณภาพการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอขุนหาญ ประกอบด้วย 1. ท่านคิดว่าหลักธรรมาภิบาลที่เหมาะสมในการนำมาใช้ในการบริหารงานของท่าน คือ หลักใดบ้าง 2. มีการใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าวในเรื่องใดบ้าง 3. วิธีการใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าว ดำเนินการอย่างไรบ้าง 4. การใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าวมีผลต่อหน่วยงานและบุคคลอย่างไรบ้าง 5. การใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าวมีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร และได้แก้ไขอย่างไรบ้าง 6. การใช้หลักธรรมาภิบาลในอนาคตควรดำเนินการอย่างไร

ขั้นตอนที่ 3 ก่อนดำเนินการทดลองเก็บข้อมูล เครื่องมือนั้นได้ผ่านความเห็นชอบและตรวจสอบความถูกต้องโดยอาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัยอีกครั้งหนึ่ง โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับลักษณะเฉพาะของกลุ่มพฤติกรรมหรือหาค่า IOC โดยผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อยต้องมี 3 คน ใช้วิธีการเดียวกับการวิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ค่าเฉลี่ย

IOC เท่ากับ 1 แบบสัมภาษณ์เชิงคุณภาพการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอขุนหาญ ตรงตามเนื้อหาจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย
2. ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการประชุมกลุ่มย่อย
3. ตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงใช้การวิเคราะห์ผลจากการสัมภาษณ์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอขุนหาญ โดยการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ 9 ท่าน ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน 13 ท่าน และหัวหน้าส่วนราชการ 6 ท่าน สรุปผลการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ตามเนื้อหา ดังนี้

ลำดับการแสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 ท่าน

1) ท่านคิดว่าหลักธรรมาภิบาลที่เหมาะสมในการนำมาใช้ในการบริหารงานของท่าน คือหลักใดบ้าง จากการสัมภาษณ์ สรุปว่าการใช้หลักธรรมาภิบาลที่เหมาะสมในการนำมาใช้ในการบริหารงาน คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า ทั้ง 6 หลักมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน

2) มีการใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าวในเรื่องใดบ้าง จากการสัมภาษณ์ สรุปว่ามีการนำมาใช้ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือ อบต. เมื่อปี พ.ศ. 2539 และมีพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี เมื่อปี พ.ศ. 2546

3) วิธีการใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าว ดำเนินการอย่างไรบ้าง จากการสัมภาษณ์ สรุปว่าการใช้หลักธรรมาภิบาลดำเนินการโดยการนำหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า มาประยุกต์ใช้กับหน่วยงานของรัฐและเอกชน รวมทั้งหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น

4) การใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าวมีผลต่อหน่วยงานและบุคคลอย่างไรบ้าง จากการสัมภาษณ์ สรุปว่าการใช้หลักธรรมาภิบาลมีผลต่อหน่วยงานมีการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

5) การใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าวมีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร และแก้ไขอย่างไรบ้าง จากการสัมภาษณ์ สรุปว่าการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้จำเป็นต้องมีการศึกษาเรียนรู้และมีการอธิบายหลักการใช้อย่างถ่องแท้ เพื่อให้เกิดผลดีต่อการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในองค์กรและประชาชน

6) การใช้หลักธรรมาภิบาลในอนาคตควรดำเนินการอย่างไร จากการสัมภาษณ์ สรุปว่าการใช้หลักธรรมาภิบาลในอนาคตควรมีการนำมาใช้อย่างจริงจัง ผู้นำมาใช้มีความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งมีการวางหลักสูตร การเรียนและการเคารพหลักธรรมาภิบาลให้เยาวชนตั้งแต่วัยเด็ก

2. ผลการสัมภาษณ์ผู้นำอาสาชุมชนจำนวน 13 ท่าน

- 1) ท่านคิดว่าหลักธรรมาภิบาลที่เหมาะสมในการนำมาใช้ในการบริหารงานของท่าน คือหลักใดบ้าง จากการสัมภาษณ์ สรุปว่าหลักคุณธรรมมีความสำคัญ การมีส่วนร่วม ความเสียสละ ต้องมีการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีคุณธรรมและความเสมอภาคในการร่วมกิจกรรมของสังคม การให้โอกาสซึ่งกันและกัน การสร้างศรัทธาให้กับชุมชน และมีความโปร่งใส สร้างความไว้วางใจยึดมั่นในความถูกต้อง ใช้จิตวิทยาในการสื่อสาร ความสำคัญของเยาวชน
- 2) มีการใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าวในเรื่องใดบ้าง จากการสัมภาษณ์ สรุปว่ามีการใช้ในการประชุมหรือพบปะของชุมชนและหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ใช้ในหน่วยงานภาครัฐต่างๆ รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมในโรงเรียนหรือหน่วยงานต่างๆ
- 3) วิธีการใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าว ดำเนินการอย่างไรบ้าง จากการสัมภาษณ์ พบว่ามีการนำหลักคุณธรรมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ในสังคม ใช้ในการบริหารกองทุนหมู่บ้าน ใช้ทั้งหกหลักตามเวลาที่เหมาะสม ใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้ในการบริหารชุมชน นำมาใช้ในการอยู่ร่วมกันและการเข้าสังคม ใช้ในกิจกรรมต่างๆ นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาชายแดนสังคมจะเกิดความสงบสุข
- 4) การใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าวมีผลต่อหน่วยงานและบุคคลอย่างไรบ้าง จากการสัมภาษณ์ สรุปว่าถ้าใช้ต่อตนเองหรือครอบครัวทำให้เกิดความเข้าใจกัน และใช้ในหน่วยงานก็จะเกิดความเข้าใจกันสังคม มีการยอมรับกัน ตนเองประสบผลสำเร็จรวมทั้งผู้อื่นด้วย และได้รับความรักความเข้าใจจากสังคม
- 5) การใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าวมีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร และได้แก้ไขอย่างไรบ้าง จากการสัมภาษณ์ สรุปว่ามีการอธิบายให้เข้าใจโดยไม่ใช้อารมณ์ให้น่าเชื่อถือ และแก้โดยการใช้เสียงข้างมากแต่ไม่ทิ้งเสียงข้างน้อยโดยให้ทุกคนได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน มีการแก้ที่ตนเองก่อน ก่อนที่จะไปแก้กับผู้อื่น เพื่อให้ผู้อื่นปฏิบัติตามและนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้
- 6) การใช้หลักธรรมาภิบาลในอนาคตควรดำเนินการอย่างไร จากการสัมภาษณ์ พบว่าทั้งหกหลักดีที่สุดและนำมาเป็นแบบอย่าง ถ้าเยาวชนนำมาใช้จะเกิดความสามัคคีและสงบสุข นำหลักธรรมาภิบาลและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของเรามาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม ต้องการความเข้าใจคำว่าหลักธรรมาภิบาลว่าแปลว่าอย่างไรบ้าง รวมทั้งความหมายของหลักธรรมาภิบาล ประชาสัมพันธ์ความรู้เรื่องหลักธรรมาภิบาล และจัดเป็นหลักสูตรให้เด็กได้มีการเรียนตั้งแต่เด็ก ทุกข้ออยู่ในชีวิตประจำวันถ้านำมาใช้จะก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมเป็นอย่างมาก ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาต่อสังคม

3. ผลการสัมภาษณ์หัวหน้าส่วนราชการจำนวน 6 ท่าน

- 1) ท่านคิดว่าหลักธรรมาภิบาลที่เหมาะสมในการนำมาใช้ในการบริหารงานของท่าน คือหลักใดบ้าง จากการสัมภาษณ์ สรุปว่าใช้หลักคุณธรรม หลักความรับผิดชอบ หลักนิติธรรม หลักความโปร่งใส หลักความคุ้มค่า หลักการมีส่วนร่วม
- 2) มีการใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าวในเรื่องใดบ้าง จากการสัมภาษณ์ สรุปว่าใช้ในเรื่องการเบิกจ่าย การอนุมัติโครงการ การตรวจรับงานจ้าง การควบคุมงาน
- 3) วิธีการใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าว ดำเนินการอย่างไรบ้าง จากการสัมภาษณ์ สรุปว่ามีการยึดหลักธรรมาภิบาลในการเบิกจ่าย การอนุมัติโครงการ การตรวจรับงานจ้าง การควบคุมงาน
- 4) การใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าวมีผลต่อหน่วยงานและบุคคลอย่างไรบ้าง จากการสัมภาษณ์ จำนวน 9 ท่าน สรุปว่าหน่วยงานมีความเข้มแข็งในการบริหารงาน และบุคลากรมีความก้าวหน้าในหน้าที่

5) การใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าวมีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร และแก้ไขอย่างไรบ้าง จากการสัมภาษณ์ สรุปว่ามีความเข้าใจไม่ตรงกันบางเรื่อง และมีการแก้ไขโดยการประชุมหารือกันเดือนละ 1 ครั้ง

6) การใช้หลักธรรมาภิบาลในอนาคตควรดำเนินการอย่างไร จากการสัมภาษณ์ สรุปว่าให้มีการอบรมให้ความรู้ในการใช้หลักธรรมาภิบาล และประเพณีท้องถิ่นให้ข้าราชการ พนักงานจ้าง ประชาชนในท้องถิ่น

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพการใช้หลักธรรมาภิบาล ทั้ง 6 หลัก คือ หลักคุณธรรม หลักนิติธรรม หลักความคุ้มค่า หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความโปร่งใส มีความสำคัญกับการใช้ชีวิตประจำวันของประชาชน หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชน โดยเน้น ที่หลักคุณธรรม หลักความคุ้มค่า หลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และหลักความรับผิดชอบต่อเป็นหลัก

2. มีการใช้หลักธรรมาภิบาลในการใช้ชีวิตประจำวันของประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชน

3. มีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ตามโอกาสที่เหมาะสม และตามเหตุการณ์ต่างๆ ที่เหมาะกับหลักธรรมาภิบาล

4. การใช้หลักธรรมาภิบาลดังกล่าวมีผลดีต่อหน่วยงานเป็นอย่างมาก ทั้งหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน เพราะทำให้ชุมชนเข้าใจ และเกิดความเชื่อมั่น การสนับสนุน ส่งเสริมในกิจกรรมต่างๆ ของทางองค์กรและที่สำคัญต้องมีความเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นหลักพื้นฐานในการสร้างความเป็นธรรมในสังคม ช่วยลดบรรเทา หรือแก้ปัญหาในการประสาน การบริการ ช่วยคนในองค์กรให้มีความเข้มแข็งในทุกด้าน เป็นแนวคิดที่เกื้อหนุนสังคมประชาธิปไตย ช่วยให้ระบบบริหาร ของเอกชนมีความยุติธรรม ช่วยให้การยอมรับ และเชื่อถือจากผู้ให้บริการมากยิ่งขึ้น ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วม ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

5. ปัญหาและอุปสรรคในการใช้หลักธรรมาภิบาล ถ้าผู้บริหารนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงาน และใช้ ศิลปะและเทคนิคในการบริหารจัดการจะทำให้ปัญหาไม่ค่อยมีหรือมีน้อยลง จะมีแต่การพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อยๆ ส่วนปัญหา ที่มีน้อยนั้นสาเหตุเพราะว่าประชาชนทุกภาคส่วนได้นำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองอยู่แล้ว

6. การใช้หลักธรรมาภิบาลในอนาคตควรดำเนินการในลักษณะของการประชาสัมพันธ์การใช้หลักธรรมาภิบาล ให้ประชาชนทั่วไปได้มีความเข้าใจการใช้หลักธรรมาภิบาลและจัดหลักสูตรการเรียนการสอนให้กับเยาวชน

โดยสรุปว่า หลักธรรมาภิบาลทั้งหกหลักเป็นหลักแห่งความพึงพอใจร่วมกันของประชาชนและบุคลากรในหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมแรง ร่วมใจในการที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จ (บรรลุเป้าหมาย) อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลและมีความยั่งยืนตลอดไป

อภิปรายผล

จากการวิจัยเบื้องต้นพบว่าในสถานศึกษา หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ใน เขตอำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ มีการใช้ธรรมาภิบาลในการบริหารงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เสริมพงษ์ ลิบลับ (2553, น.9) ได้ศึกษาเรื่องประสิทธิผลของการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์ พบว่า ตามมุมมองกระบวนการภายในองค์กร ด้านหลักคุณธรรมโดยรวมมีประสิทธิผลอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัย ของ ยศวัฒน์ จริยาวัฒน์ชัยกุล (2553, น.ก-ข) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล กรณีศึกษา องค์กร บริหารส่วนตำบลสวนกล้วย อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ด้านหลัก คุณธรรม อยู่ในระดับมาก

ทั้งนี้ในด้านที่มีการดำเนินการเป็นอย่างมากคือ การมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุปรีชา ลาภบุญเรือง (2530, น.56-57) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย กรณีอำเภออมลาลัย จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมทางการเมืองมากและปัจจัยทางด้านเพศ อายุ สถานภาพสมรส สถานภาพทางสังคมและการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน สอดคล้องกับงานวิจัยของแพทยา แก้วพวง (2533, น.ก-ข) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการบริหารการพัฒนาท้องถิ่น พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้แก่ การมีระดับการศึกษาสูง การมีฐานะดำรงชีพสูง และการติดต่อกับเจ้าหน้าที่มาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของบรรเจิด อนุเวช (2543, น.116-121) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วม และความรู้ ความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบล ในทุกกิจกรรม โดยมากกว่าครึ่งหนึ่งเข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิเลือกตั้ง ชักชวนผู้อื่นไปเลือกตั้งร่วมกิจกรรมที่ องค์การบริหารส่วนตำบลจัดขึ้น แจ้งความต้องการและให้ข้อคิดเห็นต่อองค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ถูกต้อง ภูมิหลังของประชาชนด้านเพศ การศึกษา รายได้ ภูมิลำเนาและการรับรู้ข่าวสาร มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบล ยกเว้นในเรื่องอายุ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมบูรณ์ กนกหงส์ (2544, น.111) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรในชุมชนโดยรวมและจำแนกตามสถานภาพเห็นว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล อยู่ในระดับมาก โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยคือด้านลักษณะความเป็นผู้นำ ด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ด้านการมีส่วนร่วมโดยการพึ่งตัวเอง ด้านพบปะแลกเปลี่ยนเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน และด้านความสามัคคีและความร่วมมือในชุมชน และพบว่าบุคลากรในชุมชนมีสถานภาพแตกต่างกัน มีส่วนร่วมในการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน แต่มีความแตกต่างกับงานวิจัยของ นริศ ขำนุรักษ์ (2538, น.62-65) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินงานพัฒนาชนบทของสภาตำบล ศึกษาเฉพาะกรณี จ.หนองบัวลำภู พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมต่อการดำเนินงานพัฒนาชนบทของสภาตำบลอยู่ในระดับต่ำ สำหรับความต้องการการมีส่วนร่วม ประชาชนต้องการมีส่วนร่วมระดับสูง โดยมีความต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลมากที่สุด และจากการทดสอบหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้านภูมิหลังกับการมีส่วนร่วมและความต้องการมีส่วนร่วมพบว่า เพศ อายุ การเป็นสมาชิกกลุ่มสังคม การฝึกอบรม ความคิดเห็นต่อการพัฒนาชนบทในรูปแบบประชาชนมีส่วนร่วมและการได้รับข่าวสาร มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาหลักธรรมาภิบาล หลักการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีหรือธรรมาภิบาลได้เข้ามามีบทบาทในทุกองค์กรมมากขึ้น เนื่องจากภารกิจของเรามีการเปลี่ยนแปลงทุกด้านอย่างตลอดเวลา ดังนั้นระบบการบริหารงานต้องมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อให้องค์กรนั้นดำรงอยู่จึงเห็นได้ว่าการบริหารองค์กรในยุคของการเปลี่ยนแปลงนี้ ผู้นำหรือผู้บริหารต้องมีบทบาทที่สำคัญอย่างมากในการนำหลักธรรมาภิบาลเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารองค์กร เพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการบริหารงาน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้ทุกหน่วยงานและองค์กร สามารถตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารตามหลักธรรมาภิบาล 6 หลัก ดังนี้ 1) หลักนิติธรรม คือการบริหารโดยยึดระเบียบ กฎหมายและข้อบังคับต่างๆ ให้เป็นที่ยอมรับของบุคลากรและสังคม และส่งเสริมให้บุคลากรทุกคนปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบหลักเกณฑ์ ข้อบังคับและแนวปฏิบัติของทางราชการโดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคล 2) หลักคุณธรรม คือ การบริหารโดยการยึดมั่น

ในความถูกต้องดีงาม การส่งเสริมให้บุคลากรนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ การส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาตนเอง เพื่อให้มีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัยจนเป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม 3) หลักความโปร่งใส คือ การบริหารโดยการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้บริหารและบุคลากร การบริหารงานทุกฝ่ายให้มีความโปร่งใส การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างสะดวก และมีกระบวนการตรวจสอบที่ถูกต้องและชัดเจน 4) หลักความมีส่วนร่วม คือ การบริหารโดยการเปิดโอกาสให้บุคลากรและประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ เพื่อให้แสดงความคิดเห็นตัดสินใจแก้ปัญหารวมถึงการดำเนินงานต่างๆ ขององค์กร 5) หลักความรับผิดชอบ คือ การบริหารโดยตระหนักในสิทธิหน้าที่ของตน มีความสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความกระตือรือร้นในการทำงานและการแก้ปัญหาเฉพาะในความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม 6) หลักความคุ้มค่า คือ การบริหารโดยธรรมาภิบาลให้บุคลากร มีความประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่า มีการทำงานที่รวดเร็ว มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ รวมถึงการรักษาและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ให้มีความสมบูรณ์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารท้องถิ่น เนื่องมาจากการกระจายอำนาจของการปกครองท้องถิ่น เพื่อความคล่องตัวสะดวกรวดเร็ว อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ผู้บริหารจึงต้องนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารปกครองท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง โปร่งใส ตรวจสอบได้ ไม่นำมาซึ่งการเสื่อมเสียชื่อเสียง การคอร์รัปชัน การทุจริตในหน้าที่ซึ่งเป็นการก่อให้เกิดความเสียหายแก่ราชการ ดังนั้นการนำหลักธรรมาภิบาล อันได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบและหลักความคุ้มค่าดังกล่าวจึงนำมาซึ่งการบริหารบ้านเมืองที่มีประสิทธิภาพและมั่นคงสืบไป

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

หน่วยงานภาคเอกชนและหน่วยงานภาครัฐ ควรมีการแต่งตั้งคณะกรรมการธรรมาภิบาลของแต่ละหน่วยงานเพื่อส่งเสริมการใช้หลักธรรมาภิบาลในหน่วยงาน และมีการประชาสัมพันธ์การใช้หลักธรรมาภิบาลอย่างทั่วถึง ให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจหลักธรรมาภิบาล และมีส่วนร่วมกับการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้เพิ่มมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยกลุ่มตัวอย่างผู้นำชุมชนและประธานชุมชน ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ
2. ควรทำการวิจัยศึกษาหน่วยงานที่ได้รับรางวัลธรรมาภิบาลดีเด่น

เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครองสำนักบริหารราชการส่วนท้องถิ่น. (2543). **การจัดทำแผนพัฒนาบริหาร ส่วนจังหวัด เทศบาลและเมืองพัทยา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อสาการศึกษาดินแดน.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2556). **สรุปข้อมูล อปท. ทั่วประเทศ** กระทรวงมหาดไทย. สืบค้น 20 กันยายน 2566, จาก <http://www.dla.go.th/work/abt/index.jsp>.

- กัลยา เนติประวัติ. (2544). การยอมรับรูปแบบการจัดองค์การทางสังคมแบบใหม่ตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดีในองค์การภาครัฐ : ศึกษากรณีสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชนิษฐา จิตรอรุณ. (2536). การศึกษาบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บังคับบัญชาในระดับต้นเพื่อการบริหารงานบุคคลในกรมอาชีวศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2541). ธรรมนูญแห่งชาตินิติศาสตร์สู่ชาตินะประเทศไทย : กรุงเทพฯ สาราน
- นริศ ชำนาญ. (2538). การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินงานพัฒนาชนบทของสภาตำบล ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดหนองบัวลำภู. วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต. ม.ป.ท. : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- บรรเจิด อนุเวช. (2543). การมีส่วนร่วมและความรู้ ความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- แพทยา แก้วพวง. (2533). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการบริหารการพัฒนาท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ยศวินทร์ จริยวัฒน์ชัยกุล. (2551). การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลสวนกล้วย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต. ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- สมบูรณ์ กนกหงส์. (2544). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุปรียา ลาภบุญเรือง. (2530). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย กรณีอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เสริมพงษ์ ลิบลับ. (2553). ประสิทธิภาพของการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. มนุษยสังคมปริทัศน์, 12
- Casey-Cooper and Marcella. (2005). Educational governance of the Morongo Unified School. District. Ph.D., Capella University, 2005.
- McMillan, Leah K, (2007). A misguided curriculum: Decentralized education policy in Ghana's primary school system. M.A., Saint Mary's University (Canada).
- Weiss, T. (2000). "Governance, Good Governance and Global Governance: Conceptual and Actual Challenges." Third World Quarterly 22,5: 795-814.
- World Bank. (1989). Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth. Washington D.C.: The World Bank.